

UN MANUSCRIS AL LUI IOAN BIANU DESPRE SAMUIL MICU CLAIN

Personalitate marcantă a culturii românești, Ioan Bianu¹ se numără printre întemeietorii culturii noastre moderne, avînd în același timp deosebitul merit de a fi creat „Panteonul cărții românești“, Biblioteca Academiei, pe care a slujit-o cu credință timp de 56 de ani. Născut în 1856 în comuna Făget, de pe valea Tîrnavei, I. Bianu își însușește primele cunoștințe în școala din satul natal, pentru ca apoi cursurile gimnaziale și liceale să le urmeze la Blaj, oraș de veche tradiție culturală românească. „În Blajul copilăriei și al adolescenței... la făclia aprinsă de T. Cipariu“², s-a conturat profilul spiritual al omului de cultură de mai târziu. Sub îndrumarea și exemplul marilor săi dascăli, T. Cipariu și I. M. Moldovan, se cristalizează la Ioan Bianu dragostea de cartea românească veche, pasiunea adunării și lecturii cărților și manuscriselor vechi. În anul 1876, urmînd pilda multora dintre ardeleeni, I. Bianu trece Carpații pentru a urma la București cursurile universitare, aducînd cu sine „tenacitatea înaintașilor, spiritul latinității, austeritatea și perseverența lui I. M. Moldovan“³. Înarmat cu un „testimonium maturitatis“ numai cu „eminentă“ și scris latinește și cu recomandarea „părintelui său spiritual“ (Moldovănuț) către August Treboniu Laurian, I. Bianu se înscrie la facultatea de litere, suplinind în același timp și postul de custode la Biblioteca Centrală, al cărei director era fostul luptător de la 1848.

Înțelegător profund al vechii literaturi românești, din care și-a creat un cult, ce a constituit sensul vieții sale, Ioan Bianu se impune ca cel mai de seamă bibliograf român, reușind să strîngă în Biblioteca Academiei aproape întregul patrimoniu al culturii noastre. Mai târziu, ca director al acestui for de cultură și ca profesor de istorie a literaturii române la Universitatea din București, I. Bianu s-a remarcat în activitatea academică sau de catedră, cît și în cea științifică, ca un distins filolog și istoric literar.

Încă din 1876, întiul an de studiu universitar, la vîrsta cînd studenții abia își începeau ucenicia în Universitate, Ioan Bianu publica prima sa lucrare de istorie

¹ Despre viața lui Bianu: N. Comșa, *Correspondența între Ion Micu Moldovan și Ion Bianu*, Blaj, 1943; G. Baiculescu, *Ion Bianu (1856—1935)*, în *Căluza bibliotecarului*, 2, 1965, p. 111—114; B. Teodorescu, *Ion Bianu*, în *Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, București, 1, 1966, p. 35—42; G. Stempel, *Ion Bianu*, în *Biblioteca Acad. R.P.R. Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare, 15—16 decembrie, 1955*, București, 1957, p. 145—151.

² *Sărbătorirea profesorului Ion Bianu la Universitatea din București. Facultatea de filosofie și litere, în ziua de 7 ianuarie 1928*, București, p. 20

³ B. Teodorescu, *op. cit.*, p. 35.

literară, monografia despre Samuel Micu Clain⁴, dovedind o bogată cunoaștere și o adâncă probitate științifice. Acest studiu a rămas pînă azi unul din izvoarele principale de informație despre marele inițiator al școlii latiniste (ardelene) de la Blaj.

În Biblioteca Arhidiecezană din Blaj, alături de monografia amintită, tipărită la București în anul 1876, s-a păstrat și un manuscris⁵, aparținînd tot lui Bianu și care se referă la același Samuil Micu, manuscris nedatat și nelocalizat. Este conceput, atît ca stil, cît și ca formă, a fi destinat unui discurs pe care I. Bianu ar fi trebuit să-l rostească într-o „ocasiune solemnă“, după cum mărturisește însuși autorul. Afirmăm că ar fi trebuit să-l rostească, deci nu a dat curs intenției sale, ținînd seama de faptul că manuscrisul este incomplet. biografia lui Samuil Micu mergînd doar pînă la anul 1792. Se poate presupune, fie că urmă să țină această cuvîntare în cadrul unei ședințe a „Societății de lectură a junimii studioase de la gimnaziul român din Blaj“, din care, ca elev în ultima clasă de liceu, făcea parte cu siguranță, fie că această „ocasiune solemnă“ se referă la manifestările comemorative ce aveau loc anual la Blaj în zilele de 3/15 mai, prilejuri cu care se țineau discursuri legate de mari personalități ale vieții politice și culturale. Considerăm Blajul ca fiind locul unde Ioan Bianu se pregătea să-și rostească cuvîntarea, avînd în vedere și faptul că manuscrisul a fost păstrat într-o bibliotecă de aici. În privința datării, venim cu o ipoteză: probabil este vorba de anul 1876, ultimul petrecut la Blaj, an în care, refăcută și completată, monografia este publicată la București.

Cele două lucrări de care dispunem au pentru început o introducere, mai oratorică și mai complexă în manuscris, dar în esență ambele familiarizează auditoriul și respectiv cititorii cu personalitatea lui Samuil Micu Clain, care, precizează autorul, nu a fost nici un mare general, nici ministru sau cancelar, ci „un modest, dar erudit monah român“⁶, care alături de Gh. Șincai și Petru Maior a deschis „cartea limbii și adevărata carte a istoriei române“⁷.

Manuscrisul oferă în continuare un preambul care lipsește însă în tipăritură și care urmărește îndecapropo discursul de recepție ținut la Academie de A. Papiu Ilarian în 14 septembrie 1869, despre viața și activitatea lui Gh. Șincai. Întocmai ca Ilarian, și Bianu face o incursiune în istorie, fixează în linii mari evenimentele politice, sociale și culturale din trecutul atît de zbuciumat al poporului român, ajungînd la epoca în care au trăit și au creat corifeii Școlii Ardelene.

Pornind de la cucerirea Daciei de către împăratul Traian, eveniment care a impus dominația Romei, a culturii latine occidentale în aceste ținuturi, autorul punctează un alt moment: anul 271⁸, cînd în urma „retragerii aureliene“, pămîntul fostei provincii Dacia este „inundat“ de o serie de popoare migratoare. Mai întîi țara și-a pierdut integritatea teritorială, ajungînd sub diferite dependențe politice, care doar în parte au reușit să se impună, căci și-au asigurat colaborarea numai a unei părți a națiunii, aceea a claselor avute, poporul înțelegînd să lupte pentru neatîrnare, găsindu-și uneori și exponenți care să se facă purtătorii de cuvînt ai acestui dezide-

⁴ I. Bianu, *Viața și activitatea lui Maniu Samuilu Micu, alias Clain de Sadu*, București, 1876.

⁵ Ms. rom. nr. 362, în Secția de Mss. a Bibliotecii Fil. Cluj a Acad. R. S. România.

⁶ *Idem*, fila 1.

⁷ A. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, București, 1869, p. 2.

⁸ Autorul fixează evenimentul la anul 274 e.n.

rat de libertate. Ioan Bianu face desigur referire la marii bărbați de stat ai neamului (un Ștefan cel Mare, un Mihai Viteazul) care au obținut o serie de izbînzi împotriva cotropitorilor străini, cîștiguri însă pierdute o dată cu dispariția conducătorului.

„Fără limbă, cultură și literatură este imposibilă existența unei națiuni ca atare“⁹, spune Bianu și atacurile cele mai vehemente au fost îndreptate tocmai împotriva acestor elemente ale națiunii române. Crearea, din motive de ordin politic, a țaratului româno-bulgar în secolul al XII-lea a însemnat renunțarea la scrierea cu litere latine, marcînd începutul folosirii la noi a limbii slavone, care în curînd s-a impus ca limbă oficială a bisericii și a aparatului de stat. Numai poporul mai vorbea românește și cei ce veneau în contact direct cu el, căci poporul nu voia să cunoască altă limbă decît pe cea moștenită de la strămoși, „care, ca un fir roșu... ne conduce prin toate labirintele întunecate ale istoriei acestui popor antic“¹⁰. Autorul nu trece cu vederea nici influența grecească ce s-a făcut simțită într-o altă perioadă a istoriei țărilor române — perioada fanariotă — influență îmbrățișată mai ales de boierii de aici, care au adoptat și limba greacă considerînd „limba română nesuficientă spre conversațiune, cu atît mai puțin spre propunerea în școli“¹¹.

Dar iată că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în contextul și din lupta cu realitățile social-politice, s-a conturat curentul cultural ideologic iluminist, cunoscut sub denumirea de „Școala Ardeleană“. Activitatea Școlii Ardelene își are originea încă în prima jumătate a acestui veac, în lupta politică și culturală a lui Inochentie Micu, atingînd punctul unei eferescențe depline prin gîndirea, scrisul și acțiunea celor „trei luceferi“ apăruiți „pre firmamentul literaturii române“¹² și care au format epoca mare a Blajului: Samuil Micu Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Sînt amintiți apoi episcopii Oradiei, Darabant și Vulcan, protectorii corifeilor iluminiști; I. Piuariu Molnar, prezent în tratativele dintre forurile oficiale și Crișan în răscoala din 1784, brașoveanul Radu Tempea, autorul gramaticii din 1797 și eruditul bănățean Paul Jorgovici. În aceeași ordine sînt enumerați fabulistul Țichindeal, Méhesi, autorul principal al *Supplex*-ului din 1791, filologii I. Budai Deleanu și Ioan Corneli.

Atenția autorului se îndreaptă apoi și spre bărbații „luminați“ de dincolo de Carpați, fie ei laici sau clerici. Demn de menționat este un Ienăchiță Văcărescu care în plină epocă fanariotă dădea românilor una din primele gramatici și lăsa urmașilor cea mai nobilă moștenire: „Creșterea limbei românești / Și a patriei iubire“¹³.

Chiar dacă nu toți clericii s-au ocupat de istoria și literatura națională, cum a fost în Moldova mitropolitul Iacob Stamate, care a întocmit o cronologie a domnitorilor, au fost însă unii care sprijineau traducerea și tipărirea de cărți bisericești, ce „sunau românește la urechea poporului întreg, de la nașterea pruncului pînă la astrucarea moșneagului“¹⁴. Între aceștia Ioan Bianu îl amintește pe mitropolitul Grigore, dascălul Damaschin și episcopul Filaret, precum și pe mitropolitul Beniamin, urmașul lui Iacob Stamate, în Moldova.

⁹ Ms. rom. nr. 362, fila 1.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 2.

¹³ *Idem*, p. 8.

¹⁴ *Idem*, p. 80.

Ideile despre drepturile omului și ale poporului, despre egalitate și libertate, idei care începuseră să se vînture în Europa la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, luînd ca exemplu revoluționara „Declarație de independență” din 1774, aveau în Transilvania rădăcini mai adînci: activitatea politică a episcopului Inochentie Micu de la începutul acestui veac.

În starea de spirit creată în ultimele decade ale secolului a izbucnit marea răscoală din 1784, înăbușită atît de crunt pentru ideile care-i stăteau la temelie, principii care în curînd, devenind simbolul revoluției franceze victorioase, au fost salutate și îmbrățișate de întreaga lume modernă. „Sînge român s-a vărsat mai întîi pentru mărețele și strălucitele idei ale admirabilei revoluțiuni franceze”¹⁵ — spune I. Bianu.

Tot pe linia preocupărilor iluministe, ce animau acea epocă, autorul amintește în încheierea preambulului încercarea de constituire la Sibiu, în anul 1795, a „Societății filozoficești a neamului românesc în Mare Principatul Ardealului”, la care aveau să colaboreze și cărturari de dincolo de Carpați, societate ce intenționa să editeze de două ori pe săptămînă niște „Vestiri filozoficești și moralicești”. Dar în atmosfera care domnea în Europa răscolită de ideile revoluționare, stăpînirea habsburgică nu a îngăduit publicarea unei gazete românești de teamă ca opiniile răspîndite pe această cale să nu zguduie „liniștea publică”.

Viața și activitatea lui Samuil Micu Clain, adică subiectul propriu-zis pe care autorul și-a propus să-l trateze, ocupă un loc destul de restrîns în manuscrisul său. Biografia lui Micu se întinde pe o perioadă de numai 47 de ani (1745—1792), ceea ce îndreptățește afirmația că un motiv sau altul l-a împiedecat pe I. Bianu să-și rostască discursul, manuscrisul rămînînd astfel incomplet.

Făcînd o paralelă între cele două texte, adică între tipăritura din 1876 și ultima parte a manuscrisului care se ocupă de viața lui Samuil Micu, observăm că ambele urmăresc aceeași bibliografie, „Acte și fragmente” a lui Timotei Cipariu, în esență textul este același, cu unele pasaje identice, cu altele diferite, mai ample fie în manuscris, fie în tipăritură. Asupra activității și lucrărilor lui Micu scrise între anii 1787—1792, autorul nu insistă în manuscris, nici nu le enumeră pe toate. În privința aparatului critic, notele sînt identice la ambele lucrări, tipăritura avînd însă și note suplimentare.

Prin talentul și pregătirea sa, Ioan Bianu a fost indicat să devină unul din filologii și istoricii noștri literari de frunte. Oricît de prins ar fi fost de activitatea de organizator al Bibliotecii Academiei, căreia i-a închinat toată priceperea, pasiunea și devotamentul său, el n-a încetat nici un moment studiul literaturii române, mai ales în epoca ei mai veche. Manuscrisul de care dispunem, deși este fragmentar, reușește totuși să dezvăluie preocupările și interesul vădit de Ioan Bianu (încă din adolescență) pentru problemele majore ale istoriei noastre literare, pentru figurile reprezentative ale culturii românești.

VIORICA POP

UN MANUSCRIT DE I. BIANU SUR SAMUIL MICU CLAIN

(Résumé)

On présente et on interprète un fragment de manuscrit inédit de Ioan Bianu, sur la vie et l'activité de Samuil Micu Clain, l'un des plus remarquables représentants de l'illuminisme transylvain.

¹⁵ Ms. rom. nr. 362, fila 2.